

Tussen opwinding en structuur: lijsten in het pornografisch proza van Jef Geeraerts en C.C. Krijgelmans

Karen Van Hove, KU Leuven

Samenvatting

Lijsten in literaire werken worden vaak geïnterpreteerd als disruptieve elementen die de narratieve voortgang van de tekst (tijdelijk) doorbreken en ondermijnen. Op die manier zouden ze bepaalde literaire en narratieve conventies ter discussie stellen. In pornografische teksten, die in de marge van het literaire veld staan, fungeren lijsten echter op een andere manier. Pornografische verhalen zijn vaak opgebouwd als opeenvolgingen – lijsten – van seksscènes. De lijsten zijn dus een fundamenteel structurend principe in deze verhalen. De functie van pornografische lijsten wordt in dit artikel geanalyseerd aan de hand van twee Nederlandstalige romans: *De fotograaf* (1972) die Jef Geeraerts schreef onder het pseudoniem 'Claus Trum', en *K-anaal der liefde* (1970), geschreven door C.C. Krijgelmans onder de schuilnaam 'Jug Me Bash'. Uit de analyse van deze romans blijkt dat de lijst een manier is om de pornografische tekst te organiseren op verschillende niveaus, van de overkoepelende tekststructuur tot het niveau van de zin.

Abstract

The list in literary works is often interpreted as a textual element that disrupts and undermines narrative progression. In doing so, lists supposedly call literary and narrative conventions into question. In pornographic texts, which belong to the margins of the literary field, lists function in a different way. Pornographic stories are often constructed as successions – lists – of sex scenes. Thus, in these stories, the list is a fundamental structuring principle. In this article, the function of pornographic lists is analyzed in two Dutch novels: *De fotograaf* (1972) by Claus Trum (pseud. Jef Geeraerts) and *K-anaal der liefde* (1970) by Jug Me Bash (pseud. C.C. Krijgelmans). The analysis shows that the list is a strategy to organize the pornographic text on several textual levels, ranging from the overall text structure to the sentence level.

e-mail
karen.vanhove@
kuleuven.be

Heel wat literatuurwetenschappers en narratologen die onderzoek voeren naar lijsten, analyseren voornamelijk zogenaamde ‘literaire’ lijsten. Onderzoekers zoals Robert Belknap (2004), Bernard Sève (2010), Brian Richardson (2016) en Eva von Contzen (2016) trachten na te gaan op welke manieren lijsten functioneren in een literaire context en in welke vormen ze voorkomen. Ze beschouwen lijsten in literatuur als veelal disruptieve elementen die de narratieve voortgang van de tekst (tijdelijk) doorbreken en ondermijnen (Sève, 2010, p.106-112; Von Contzen, 2016, p. 241; Richardson, 2016, p. 328). De tegenstelling tussen lijsten en narrativiteit keert steeds terug. Verhalen of narratieve structuren zouden op een syntagmatische manier zijn opgebouwd, op basis van causale en temporele relaties, terwijl lijsten een paradigmatische logica zouden volgen (Von Contzen, 2016, p. 245; Veel, 2009, p. 21). Door hun paradigmatische karakter zouden lijsten de ‘traditionele’ lineaire (syntagmatische) manier van lezen en interpreteren verhinderen (Von Contzen, 2016, p. 256). Vanuit die optiek worden lijsten in een literaire context vaak geïnterpreteerd als vormen van experiment die de literaire en narratieve conventies ter discussie stellen (Von Contzen, 2016, p. 256-257; Richardson, 2016, p. 331 en 339). Bovendien zou de lijst volgens Belknap de retorische en poëtische functie van de taal op de voorgrond plaatsen, alleen al door de formele verwantschap tussen de lijst in kolomvorm en poëzie in verzen. Daardoor zouden literaire lijsten zich onderscheiden van ‘alledaagse’, praktische lijsten (Belknap, 2004, p. 15). Ten slotte zou de lijstvorm een literaire strategie zijn om nieuwe betekenissen te genereren door ongewone combinaties van lijstitems (Belknap, 2004, p. 15-16; Sève, 2010, p. 25-26).

De bovenstaande interpretaties van lijsten en hun specifieke (poëtische en subversieve) functies in een literaire context worden, mijns inziens, deels in de hand gewerkt door de corpora die de onderzoekers als vertrekpunt voor die interpretaties kiezen. De voorbeelden waarop ze zich baseren representeren slechts een wel bepaald segment van de literaire productie. Eva von Contzen vertrekt van de *Ilias* van Homeros, de *Metamorfosen* van Ovidius en *Paradise Lost* (1667) van Milton. Robert Belknap analyseert dan weer de lijsten in literatuur uit het midden van de negentiende eeuw in werken van Emerson, Melville en Whitman. Brian Richardson tot slot baseert zijn opvattingen over lijsten op voorbeelden uit literaire werken zoals *Ulysses* (1922) van Joyce en *Lolita* (1955) van Nabokov. Daarnaast behandelt hij fragmenten uit het werk van Perec, Breton, Calvino en Borges. Dat zijn stuk voor stuk gecanoniseerde auteurs van wie de werken tot de ‘hoge’ pool van de literaire productie gerekend worden. Het zijn vaak werken waarin de poëtische en stilistische dimen-

sie van de taal en het narratieve experiment over het algemeen een belangrijke rol spelen – los van het gebruik van de lijstvorm.

Daarop kunnen we ons afvragen of de bovenvermelde eigenschappen en functies gelden voor alle lijsten, en of lijsten op dezelfde manier functioneren in bijvoorbeeld populaire literatuur. Wat is de functie en het effect van lijsten in teksten waarin de narratieve en literaire conventies niet expliciet ter discussie staan of waarin de poëtische functie niet centraal staat? Ook de volgende vragen dienen zich aan: komen lijsten überhaupt voor in dergelijke literatuur? In welke vorm vinden we ze terug? Vervullen ze net als in de bovenstaande literaire voorbeelden een disruptieve functie? Françoise Rullier-Theuret deed al onderzoek naar schunnige lijsten ('listes paillardes') in de 'San Antonio'-reeks (1949-2001) van Frédéric Dard – een serie politieromans vernoemd naar het hoofdpersoonage Antoine San-Antonio. Die schunnige lijsten zouden een komische functie hebben. Ze vormen opeenstapelingen van grappige metaforen en synoniemen voor seksuele handelingen en geslachtsdelen. De lijsten hebben geen realistisch-descriptieve functie – een functie die Rullier-Theuret verbindt met het pornografische genre –, maar vormen een parodie op het pornografische discours. Rullier-Theuret beschouwt de lijsten in de 'San Antonio'-reeks als elementen die niet echt deel uitmaken van de tekst en daarom de voortgang van het verhaal verstoren: 'La liste déchire la trame narrative et échappe au récit' (Rullier-Theuret, 2013, p. 460).

In deze bijdrage spits ik me toe op lijsten in het (populaire) pornografische discours. Deze lijsten zijn verwant aan de lijsten die Rullier-Theuret vermeldt, met dat verschil dat ze geen parodie op het pornografische discours zijn, maar er inherent deel van uitmaken. Pornografische teksten worden vaak weggezet als plotloze opsommingen – of lijsten – van seksscènes, waarin alle aandacht uitgaat naar de beschrijvingen van de seksuele handelingen en lichaamsdelen (Maingueneau, 2007, p. 48-55; Paveau, 2014, p. 167-182). Hoewel deze opvatting van pornografische teksten nogal kort door de bocht gaat, wijst ze in de richting van de hypothese die ik in deze bijdrage verder zal uitwerken, namelijk dat de lijsten in pornografische teksten geen disruptieve elementen zijn die buiten het verhaal staan, maar dat ze een fundamenteel structurerend principe van deze teksten zijn. De lijst is een manier om de pornografische tekst te organiseren op verschillende niveaus, van de overkoepelende tekststructuur tot het niveau van de zin.

Ik analyseer het gebruik van lijsten in pornografie aan de hand van twee pornografische teksten die in het begin van de jaren zeventig verschenen: *K-anaal der liefde* (1970) en *De fotograaf* (1972). *De fotograaf* werd geschre-

ven door Jef Geeraerts onder het pseudoniem Claus Trum. *K-anaal der liefde* is van de hand van C.C. Krijgelmans die de schuilnaam Jug Me Bash gebruikte. De romans verschenen in het pornografische fonds van Walter Soethoudt, een notoir uitgever en distributeur van porno in Vlaanderen en Nederland. Hoewel de romans geschreven werden door gerenommeerde literaire auteurs, circuleerden ze in de marges van het literaire veld, in het gespecialiseerde pornografische circuit. Boeken die in dit circuit verschenen werden onder de toonbank, per post of via colportage verkocht. De pornoromans van Geeraerts en Krijgelmans verschenen als delen van pornografische boekenreeksen ('Hobby Books' voor *K-anaal der liefde* en 'Eos' voor *De fotograaf*) en waren wat betreft de inhoud, de vorm en het uitzicht (paratekst) niet te onderscheiden van de andere romans in deze reeksen.

K-anaal der liefde is een anekdotische roman over het dagelijkse seksleven van het echtpaar Clara en Bill. Ze laten elkaar vrij om seksuele ontmoetingen te hebben buiten het huwelijksbed. De enige voorwaarde is dat ze elkaar alles vertellen over hun seksuele avonturen die buitenshuis plaatsgrijpen. Samen-gevat is de roman een combinatie van seksscènes tussen Bill, Clara en nog een handvol andere personages, en passages waarin ze elkaar opwinden met verhalen over hun seksuele contacten met anderen.

In *De fotograaf* volgt de lezer een ik-verteller, een fotograaf, die zoveel mogelijk vrouwen voor zijn lens wil krijgen. Fotograferen is immers niet alleen een manier om geld te verdienen, de fotograaf gebruikt het als voorwendsel om geslachtsgemeenschap te hebben met de modellen. Daarnaast wordt de verteller ingehuurd door koppels, vriendengroepen en gezinnen om tal van seksscènes vast te leggen op de gevoelige plaat.

De twee romans bevatten lijsten in verschillende vormen en op verschillende tekstuele niveaus. Niet iedere lijstvorm is echter even prominent aanwezig in elk van beide teksten. In Geeraerts' roman vinden we bijvoorbeeld enkele opvallende voorbeelden van lijsten op het macrostructurele niveau; de roman is namelijk opgebouwd volgens het principe van de catalogus. In *Kanaal der liefde* komen dan weer veel zogenaamde niet-representatieve, instructieve, lijsten voor. Uiteraard zijn lijsten niet in alle pornografische romans zo opvallend en zo talrijk aanwezig. De vele expliciete voorbeelden van lijsten in de behandelde romans kunnen echter wel als leidraad dienen voor het onderzoek naar de vorm en de functie van lijsten in het pornografische discours in het algemeen.

1. FORMELE EIGENSCHAPPEN VAN LIJSTEN IN PORNOGRAFISCH PROZA

In pornografisch proza uit de jaren zestig en zeventig, en in *De fotograaf* en *K-anaal der liefde* in het bijzonder, worden lijsten behoorlijk vaak gebruikt. Ze springen echter niet meteen in het oog, omdat ze niet formeel gemarkeerd zijn. Daarmee bedoel ik dat ze niet voorkomen in de prototypische vorm van een verticale kolom waarbij alle items onder elkaar staan. Pornografische lijsten nemen haast uitsluitend de vorm aan van lineaire opsommingen. Daardoor doorbreken ze – althans op formeel vlak – de lopende tekst niet en hebben ze een minder sterk *effet de liste* (Sève, 2010, p. 33; Fludernik, 2016, p. 315). De horizontale typografie kan er met andere woorden voor zorgen dat de lezer de lijst niet onmiddellijk als zodanig herkent. Volgens Sève zijn horizontale lijsten – ‘listes à file’ – dan ook atypisch (Sève, 2010, p. 29). In pornografische teksten zijn horizontale lijsten echter eerder de regel dan de uitzondering.

Over het algemeen kan de lengte van lijsten en van lijstitems erg variëren, net zoals de vorm van de items. Dat is niet anders in pornografische teksten. De lijstitems kunnen bestaan uit verschillende woordsoorten, zoals adjectieven, zelfstandige naamwoorden of werkwoorden, of ze kunnen zijn samengesteld uit meerdere zinsdelen, volledige zinnen en zelfs grotere tekstuele gehelen. In wat volgt maak ik een onderscheid tussen lijsten op het tekstuele micro-niveau, lijsten waarvan de items uit kleinere gehelen bestaan, zoals woorden, zinsdelen of zinnen, en lijsten op het niveau van de overkoepelende tekststructuur, of de lijst als algemeen tekststructurend en ordenend principe. Vooral lijsten die tot de eerste categorie behoren, vormen het onderwerp van de bestaande literatuur over lijsten.

In het onderstaande lijstje uit *De fotograaf* beschrijft de fotograaf-verteller de ‘erg wulpse pose’ die hij door de lens van zijn camera ziet. Het is een combinatie van adjectieven en zelfstandige naamwoorden: ‘In de Albadazoeke van mijn Roleiflex zie ik een erg wulpse pose: de bovenkant van de borstjes en het witte broekje, de jarretelles, de nylons, het zeer korte onderjurkje, en dan daarboven dat rose [sic], gespannen gezichtje, de onschuld in persoon in een erg sexy houding’ (Claus Trum, 1972, p. 49). De volgende lijst uit de roman van C.C. Krijgelmans bestaat dan weer uit volledige zinnen: “‘Speel met je fluit, vuile rekel,’ kommandeerde [sic] zij. “Trek je lul af! Speel met je dikke ballen! Knijp in de kop van je worst! Rotzak!’” (Jug Me Bash, 1970, p.52). In het fragment komt een van de hoofdpersonages, Clara, aan het woord. Zij beveelt een postbode die ze even daarvoor verleide, om zichzelf te betasten. Meer beschrijvende lijsten, zoals die in het eerste fragment, bevatten meestal

zelfstandige naamwoorden en bepalingen, terwijl lijsten die seksuele handelingen of posities representeren vaak bestaan uit zinnen of delen van een zin met een werkwoord erin. Dit onderscheid is echter verre van absoluut.

Daarnaast blijkt uit de bovenstaande voorbeelden dat lijsten niet alleen opduiken in de verteltekst, maar ook een deel kunnen zijn van uitingen van personages in de directe rede. Ook het ontologische statuut van de lijsten varieert. Lijsten kunnen de verhaalwereld representeren; ze zijn een weergave van de personages en handelingen die plaatsvinden – zoals in het voorbeeld uit *De fotograaf* – of plaats zullen vinden – zoals in *K-anaal der liefde*. Daarnaast kunnen ze deel uitmaken van fantasieën van personages – bijvoorbeeld wanneer de fotograaf een mentale voorstelling maakt van een foto. Tot slot kunnen ze verwijzen naar de taal of het pornografische discours. Op het onderscheid tussen deze verschillende lijsten kom ik hieronder nog terug.

2. DE BESCHRIJVING VAN HET EROTISCHE LICHAAM

Hoewel pornografische lijsten op het tekstuele microniveau behoorlijk kunnen variëren wat betreft hun vorm, kunnen we wel enige continuïteit observeren op thematisch vlak. Ten eerste representeren lijsten het erotische lichaam. De items maken dan de verschillende delen van het lichaam uit. Daarnaast zijn er lijsten waarvan de items bestaan uit seksuele handelingen of seksstanden. Het onderscheid dat ik hier maak is echter artificieel, omdat in vele gevallen lijsten de representatie van het erotische lichaam en seksuele handelingen combineren.

Het bovenstaande fragment uit *De fotograaf* is een voorbeeld van een lijst waarin het vrouwelijke lichaam centraal staat; enkele lichaamsdelen worden een voor een beschreven – ‘de borstjes’, ‘gespannen gezichtje’ –, of er wordt suggestief naar verwezen door middel van het kledingstuk dat deze omvat – ‘het witte broekje’, ‘nylons’, ‘jarretelles’. Lijsten in pornografisch proza die het erotische lichaam als onderwerp hebben, vervullen meestal een descriptieve functie. Dat is een van de vier functies die lijsten volgens Monika Fludernik kunnen hebben. In haar artikel ‘Descriptive Lists and List Descriptions’ (2016) onderscheidt zij naast (1) de descriptieve lijst of ‘a descriptive passage in the form of a list’, nog drie andere lijsttypes op basis van hun functie: (2) de narratieve lijst, ‘which list[s] actions in fiction’, (3) de argumentatieve lijst of een opsomming van argumenten, en (4) de ingevoegde lijst – ‘list as insert’ –, of de lijst als een soort van *objet trouvé* in de tekst (Fludernik, 2016, p. 310).

De beschrijving is waarschijnlijk de meest voor de hand liggende functie van pornografische lijsten. Die functie wordt immers typisch geassocieerd zowel met lijsten als met pornografie. Volgens velen is pornografie voornamelijk een descriptief genre; vooral de beschrijving van standjes en lichamen zou van belang zijn, eerder dan de plot of de narratieve voortgang van de tekst (Maingueneau 2007, p. 51-54; Paveau, 2014, p. 176-177). Ook lijsten worden dikwijls verbonden met de beschrijving (Belknap, 2004, p. 20; Von Contzen, 2016, p. 245). Richardson meent dat ‘lists occupy the same general position as descriptions’ (Richardson, 2016, p. 327). Net als beschrijvingen zouden lijsten de narratieve structuur doorbreken en niet essentieel zijn voor het verhaal (Richardson, 2016, p. 327-328). Omgekeerd worden ook beschrijvingen vaak geassocieerd met de lijstvorm. Volgens Philippe Hamon, zou het *effet de liste* zelfs inherent zijn aan elke beschrijving – ‘l’effet de liste, propre à toute description’ (Hamon, 1993, p. 52). Hij beschouwt de beschrijving – *le descriptif* – als een modus om kennis of informatie – *savoir* – over te dragen. Dat gebeurt op een ordenende en classificerende manier, en de lijst zou daarvoor een geprefereerde vorm zijn (Hamon, 1993, p. 52-53).

In *De fotograaf* en *K-anaal der liefde* komen heel wat lijsten voor die een voornamelijk descriptieve functie hebben. In vele gevallen nemen de beschrijvingen van het erotische lichaam de vorm aan van het *blason* of het blazoengedicht, een beschrijvend lofdicht. In deze vroegmoderne dichtvorm uit de (liefdes)lyriek wordt het vrouwelijke lichaam in detail, lichaamsdeel per lichaamsdeel, beschreven. Aan de fysieke kenmerken van het lichaam worden ook karaktertrekken en niet-lichamelijke eigenschappen van de beschreven vrouw opgehangen. Het vrouwelijke lichaam wordt zodoende gesublimeerd. Het blazoengedicht is een manier om een personage zowel lichamelijk als geestelijk te karakteriseren, te prijzen en te vereren (Delabastita e.a., 2012). Belknap meent dat deze dichtvorm kan beschouwd worden als een (verticale) lijst van (lichamelijke en geestelijke) ‘attributen’. In iedere regel van het blazoengedicht komt één eigenschap, één item in de lijst, aan bod (Belknap, 2004, p. 23-24). Het volgende fragment uit *De fotograaf* is een voorbeeld van zo’n lijstachtige pornografische beschrijving die het patroon van het blazoengedicht volgt. De fotograaf-verteller geeft instructies aan een van zijn klanten. Tegelijk krijgt de lezer een beschrijving van haar lichaam:

Ik stel voor: je trekt de onderjurk over je hoofd uit met gestrekte rug, de okselharen helemaal bloot, de borsten gespannen, de benen licht in spreidstand zijwaarts, de venusheuvel naar voren. (Claus Trum, 1972, p. 51)

De lijst is een combinatie van enkele handelingen die het personage moet uitvoeren en de beschrijving van haar lichaam. De verschillende lichaamsdelen – punten van erotisch verlangen – worden afzonderlijk onder de aandacht gebracht. Sommige punten spelen zowel in het traditionele blazoengedicht als in pornografische blazoenachtige beschrijvingen een prominente rol, bijvoorbeeld de borsten. Zo heeft een van bekendste Franse blazoengedichten, ‘Blason du beau tétin’ (1535) van Marot, de vrouwenborst als onderwerp (Delabastita e.a., 2012). In *De fotograaf* vormt ‘de venusheuvel’ de climax van de blazoenachtige beschrijving. Als geslachtsorganen al beschreven worden in traditionele blazoengedichten dan gebeurt dat op een meer suggestieve wijze. Daarnaast valt op dat het pornografische lichaam niet wordt gesublimeerd. Enkel de uitwendige, visueel zichtbare kenmerken worden beschreven en de verbinding met de psyché van het personages wordt niet gemaakt. Het lichaam fungeert louter als voorwerp van fysiek of uiterlijk verlangen; en de beschrijving is veelal gericht op de genotsbeleving van de lezer. In Geeraerts’ roman wordt de sublimerende functie van het *blason* met andere woorden omgekeerd.

De uitvoerige en gedetailleerde beschrijving van lichaamsdelen heeft niet alleen een seksueel stimulerende functie, ze wordt ook vaak ingezet als strategie om realisme te suggereren. Zoals Roland Barthes stelt, kunnen bepaalde woorden – *signifiants* – in een tekst naast hun zuiver referentiële of denotatieve betekenis, de connotatie van ‘realisme’ krijgen. Schijnbaar onbeduidende details kunnen op die manier een *effet de réel* produceren (Barthes, 1968, p. 88-89). Het realiteitseffect wordt in vele pornografische romans uit de jaren zestig en zeventig beoogd; de personages worden voorgesteld als gemiddelde burgers en de setting van de romans is vaak huiselijk, zo ook in *K-anaal der liefde* en *De fotograaf*. Daarnaast wordt in de blazoenachtige lijsten de visuele dimensie van de pornografische taal op de voorgrond geplaatst. De lezer krijgt op haast voyeuristische wijze toegang tot meest intieme, maar uitsluitend fysieke en lichamelijke details. Het voyeuristische effect van pornografische lijsten komt in het bijzonder uit de verf in het volgende voorbeeld uit *K-anaal der liefde*. Daarin is elk item anaforisch gemarkeerd door het werkwoord ‘kijk’: “‘Kijk nu eens naar mij. Kijk eens hoe ik mij afvinger. Kijk eens hoe mijn pink in mijn aarsgat verdwijnt’” (Jug Me Bash, 1970, p. 77).

Zoals ik reeds vermeldde, wordt in de bovenstaande lijst uit *De fotograaf* de beschrijving van het erotische lichaam gecombineerd met de representatie van een aantal handelingen. Dat geldt ook voor het voorbeeld uit Krijgelmans’ roman. Volgens de definitie van Fludernik vervult de lijst dus ook een

narratieve functie. In de meeste pornografische lijsten lijken beschrijving en narrativiteit moeilijk van elkaar te kunnen worden losgekoppeld. De lijst kan met andere woorden meerdere functies tegelijk vervullen. Dat is mogelijk omdat deze items uit grotere gehelen bestaan, in dit geval zinnen. De werkwoorden hebben een meer narratieve functie terwijl de substantieven en de adjectieven ervoor zorgen dat de lijst ook een descriptief karakter krijgt. Dit hoeft echter niet altijd zo te zijn. In het fragment uit *De fotograaf* bijvoorbeeld worden sommige werkwoorden in de voltooide tijd gebruikt als bijvoeglijke bepaling bij een lichaamsdeel – ‘gestrekt’ en ‘gespannen’. De werkwoorden drukken dan eerder een toestand uit dan een handeling. Daardoor heeft de lijst een meer statisch, en minder narratief, karakter. Aangezien een lijst zowel narratief als descriptief kan zijn, is het handiger om *descriptiviteit* en *narrativiteit* te beschouwen als (graduele of scalaire) eigenschappen of functies van lijsten, en dus niet te spreken van (absolute) lijsttypes die elkaar uitsluiten zoals Fludernik dat doet. Deze eigenschappen kunnen dan meer of minder prominent aanwezig zijn in concrete lijsten en kunnen met elkaar gecombineerd worden.

Een ander, meer expliciet, voorbeeld van een lijst die het patroon van het bla-
zoengedicht volgt, is de volgende masturbatiescène uit *K-anaal der liefde*. Clara betast zichzelf terwijl ze in de spiegel kijkt. De lichaamsdelen en de manier waarop Clara ze manipuleert, worden een voor een opgesomd, daarbij wordt uiteindelijk ingezoomd op Clara’s vagina:

‘Ze **masseerde** nu duchtig haar **meloenen**, kwestie van niet te zeer inactief te blijven. Terwijl ze haar spiegelbeeld bekeek liet zij traag haar **tong uit haar mond glijden** zoals ze dat soms bij haar minnaars deed. Ze **streek** verleidelijk met het puntje van haar **tong** over haar **vochtig-hete lippen** en begon er toen heen en weer mee te dartelen. Haar handen gleden naar haar slipje toe, werkten zich tussen de elastische stof en **speelden** met haar **venusharen**. Ze sprong recht en verwijderde in een oogwenk het hinderlijke kledingstuk. Met de wijs- en middelvinger **spreidde** zij haar **geilhete kutlippen**, waar de liefdesnektar [sic] reeds doorheen kwam gelopen. [...] Haar pink **drong** in haar **spleet**, die wagenwijd openstond. Hitsig **bekeek** ze de **koraalrode lippen**, het **lieve pisholletje** en de **grote opening** waarin zij reeds meerdere lullen tot moes had gemalen’ (Jug Me Bash, 1970, p. 7).

De items in dit fragment zijn zinnen waarin de aandacht telkens wordt gevestigd op een bepaald lichaamsdeel dat Clara manipuleert, aanraakt of bekijkt. Vertrekkend bij de borsten komen we, via de mond, tong en lippen, bij Clara’s

vagina. Eerst wordt daar metonymisch naar verwezen door het slipje en de venusharen. Tot slot worden de delen van de vagina uitvergroot in een ingebedde lijst – ‘de koraalrode lippen, het lieve pisholletje en de grote opening waarin zij reeds meerdere lullen tot moes had gemalen’. Dergelijke uiterst gedetailleerde digressies neigen echter soms naar het groteske, en doen op die manier het realiteitseffect juist teniet.

In deze lijst wordt niet enkel Clara’s lichaam beschreven, hij is ook een opsomming van een aantal seksuele handelingen die het verhaal doen opschieten – hoewel het soms om eerder passieve handelingen, zoals kijken, gaat. De lijst heeft dus ook een nadrukkelijk narratief karakter. Clara betast zich op verschillende plaatsen met een specifiek doel: ze wil opgewonden raken in afwachting van de komst van haar man. De toenemende opwinding wordt gesuggereerd door een woord als ‘hitsig’ en door Clara’s lichaamssapen die beginnen te vloeien. Deze lijst maakt ook deel uit van een seksscène die naar een climax toewerkt: Clara’s zelfbevredigende handelingen dienen als voorspel voor een reeks seksuele handelingen tussen Clara en haar man die uiteindelijk leiden tot meerdere orgasmes van beide personages. De lijst vervult dus, net zoals de bovenstaande voorbeelden, zowel een descriptieve als een narratieve functie.

3. LIJSTEN VAN SEKSUELE POSITIES: *FIGURES* EN *ÉPISODES*

In pornografische lijsten gaan de representatie van het erotische lichaam en die van een bepaalde seksuele handeling dus vaak hand in hand. Volgens Roland Barthes zijn dit de bouwstenen van het pornografische of erotische discours. In *Sade, Fourier, Loyola* maakt Barthes gewag van een zogenaamde *code érotique*: een grammatica van het erotische discours die hij aan de hand van het oeuvre van Sade opstelt. De minimale eenheden in deze code zijn *postures* – ‘une action et son point corporel d’application’. In zijn meest eenvoudige vorm is de *code érotique* een inventaris van alle mogelijke *postures* of combinaties van een seksuele handeling en een lichaamsdeel (Barthes, 1971, p. 33). Deze *postures* kunnen op hun beurt gecombineerd worden tot grotere gehelen. Wanneer meerdere *postures* elkaar opvolgen in de tijd, spreekt Barthes van een *épisode* – ‘une succession de postures’. Voor de combinatie van *postures* die gelijktijdig plaatsvinden, ‘un ensemble simultané de postures’, gebruikt hij de term *figure* (Barthes, 1971, p. 34).

Ook pornografische lijsten zijn vaak geordend volgens deze twee combinatieprincipes. In *De fotograaf* vinden we een voorbeeld van een lijst waarin

zowel *épisodes* als *figures* voorkomen. De fotograaf-verteller bekijkt een stapel seksfoto's die toebehoort aan een van zijn minnaressen, Myriam. Hij beschrijft wat hij op iedere foto ziet. Deze beschrijving neemt de vorm aan van een lijst met meerdere ingebedde lijsten en beslaat ongeveer twee bladzijden. De lijst wordt aangekondigd door het woord 'serie'. Dergelijke hyperoniemen onderstrepen het lijstachtige karakter van het tekstfragment (Fludernik 2016, 315), nog voor de afzonderlijke items genoemd worden. Voor de duidelijkheid heb ik een aantal zinnen ingekort en heb ik de verschillende lijsten en ingebedde lijsten aangeduid met een cijfer of letter.

[T]erwijl ik de foto's één voor één bekijk, kneedt zij met een warm vierkant handje mijn lul en streelt ze met de andere hand over mijn rug. [...] (1) Een eerste serie foto's met een grote herdershond. De klassieke pose met de vrouw die zich langs achteren laat vogelen door een reu. Maar dan zijn er ook enkele foto's van een man die een geit dekt, een eend, een zeug en zelfs een merrie, terwijl hij op een bankje staat. [...] (2) De volgende serie is een vrouw met een varken, een ezel en zelfs een hengst, maar de hengst dekt niet, neen, hij wordt afgezogen door de vrouw. [...] (3) De volgende serie is erg gewaagd: (a) een man vogelt een vrouw langs de normale weg, een andere vrouw likt de ballen van de man en kneedt zijn lul doorheen de huid tussen kut en aars van de vrouw, die duidelijk in de hoogste regionen van wellust vertoeft. (b) Een vrouw laat zich door twee vrouwen vogelen, ieder voorzien van een dikke dildo, één in haar kut en de tweede in haar aarsgat. Ook zij lijkt mij enorm te genieten. (c) Een man heeft net in de kont van een vrouw geschoten [...]. (d) Ik kijk verder: een bok wordt afgezogen [...]. (e) Een vrouw minét [sic] een geit, een man doet haar na. [...] (f) Een man zit met zijn lul tot aan de ballen in het gat van een vrouw, een andere vrouw minét [sic] haar en een andere zuigt aan de kloten van de man. (g) Twee travestis [sic] liggen te vrijen [...]. (h) Een man ejaculeert tussen de vette borsten van een vrouw [...]. (i) Een vrouw masturbeert met drie vingers, één in haar aarsgat, een tweede in haar kutje en de derde wrijft over haar clitoris. (j) Twee vrouwen likken elkaars aarsgatje. (k) Twee mannen ook. (l) Homosexuelen [sic] liggen in de meest verschillende houdingen. (m) Lesbische vrouwen vrijen hartstochtelijk. (n) Een vrouw heeft net het zaad van een man in haar kont gekregen [...]. (o) Een vrouw haalt een mals geworden koekje uit het maagdelijke kutje van een tienjarige. (p) Pastoors en bruine paters worden gemasturbeerd door nonnetjes. (q) Paters martelen onschuldige slachtoffers met naalden, zwepen en sigarettenpeukjes.

(r) Een pater smeert peper en mosterd in de kut van een huilende vrouw. Hij komt klaar met een enorme lul vanonder zijn geestelijk kleed. (s) De twee laatste foto's tonen een vrouw die op een heel speciale manier wordt gevogeld door een zogenaamde Fuckmaster, een machine die praat, streelt, vogelt en ejaculeert naar believen van degene die het toestel bedient.' (Claus Trum, 1972, p. 212-214)

De lijst bestaat uit drie verschillende fotoreeksen, 'series', die op hun beurt ingebedde lijsten bevatten. De items van de lijsten zijn beschrijvingen van de individuele foto's. Deze beschrijving kan ook de vorm aannemen van een lijst, een lijst in een ingebedde lijst, zoals items 3a, 3f, 3i, 3q en 3s.

Lijst 3a en 3f zijn voorbeelden van een lijst die de vorm heeft van een *figure*. De lijsten zijn representaties van complexe seksstandjes waaraan respectievelijk drie en vier personages deelnemen. Het eerste *figure* is er een van een man en een vrouw die geslachtsgemeenschap hebben, terwijl een tweede vrouw de man oraal bevredigt en betast. Lijst 3f is een *figure* van een man die een vrouw anaal penetreert. Tegelijkertijd worden beide personages oraal bevredigd door twee vrouwen. De beschreven *postures* vinden gelijktijdig plaats. Ook 3i is een lijst van drie simultane *postures*: een vrouw betast zichzelf op drie verschillende plaatsen tegelijk. De andere lijsten zijn voorbeelden van *épisodes*, het zijn opsommingen van seksuele posities die elkaar opvolgen in de tijd.

Barthes verbindt de *figures* met de spatiale dimensie van de verhaalwereld; ze zouden een eerder statisch karakter hebben. De *épisodes*, die de temporele dimensie vertegenwoordigen, zouden meer dynamisch zijn. Dergelijke lijsten zouden zich, indien we de redenering van Fludernik volgen, meer lenen tot een narratieve functie. Zij stelt immers dat een narratieve lijst een (temporele) opeenvolging van handelingen is (Fludernik, 2016, p. 310). Toch, zo blijkt ook uit het fragment uit *De fotograaf*, zou het niet correct zijn te stellen dat alle episodische lijsten of (temporele) opeenvolgingen van *postures* narratief zijn. Zo is lijst 3 een opsomming van *postures* die na elkaar plaatsgrijpen, maar tussen welke geen causaal of teleologisch verband bestaat. Het enige wat deze *postures* verbindt, is het feit dat ze tot dezelfde fotoreeks behoren. Dat is een louter paradigmatisch verband. Dat blijkt ook uit de afwezigheid van signaalwoorden die de verbanden tussen de verschillende zinnen, die de lijstitems vormen, aanduiden. De narrativiteit in deze episodische lijst is dus minimaal. Of men causaliteit en teleologie noodzakelijk acht om te kunnen spreken van narrativiteit is uiteraard afhankelijk van de definitie die men hanteert.

Ten slotte wordt door middel van deze lijst opnieuw het visualiserende effect van het pornografische discours benadrukt. Het kijken, de voyeuristische daad, wordt hier expliciet geënceneerd, net zoals de seksuele opwinding die daarmee gepaard gaat. De verteller vermeldt terloops hoe Myriam geprikkeld wordt door de aanblik van de foto's en door de handeling van het kijken in het gezelschap van de verteller: 'Myriam naast mij hijgt en vindt het blijkbaar bijzonder [sic] spannend' (Claus Trum, 1972, p. 213). Op een vergelijkbare manier, zou ook de lezer opgewonden moeten raken door de voyeuristische beschrijving van de foto's.

Gedetailleerde representaties van seksuele handelingen en het erotische lichaam hebben niet alleen een prikkelend effect. Met hun expliciete inhoud kunnen ze de lezer ook choqueren. Meestal draagt dit shockeffect bij tot de seksuele stimulatie van de lezer. Wat pornografische lectuur immers zo spannend en opwindend maakt, is net haar taboedoorbrekende en grensoverschrijdende karakter. Een mogelijk shock- en/of opwindingseffect is uiteraard afhankelijk van de gesteldheid van iedere individuele lezer. Soms verhindert een te groot shockeffect de seksuele opwinding in plaats van die te complementeren. Dit dubbelzinnige effect van pornografisch materiaal wordt ook geïllustreerd aan de hand van de bovenstaande fotoreeks. Vlak voor de verteller vermeldt hoe opgewonden Myriam raakt door de foto's, zegt hij: 'Ik moest slikken om kotsgevoelens te onderdrukken' (Claus Trum, 1972, p. 213). Op de foto's zijn immers naast de hoger beschreven scènes, ook scènes van urolagnie (plasseks) en coprolagnie (een seksvorm waarbij een of meerdere betrokkenen zich ontlasten) te zien.

4. NIET-REPRESENTATIEVE LIJSTEN

Of de bovenstaande lijsten nu descriptief, narratief of een combinatie van beide zijn, we kunnen stellen dat ze op een meer algemeen niveau een representatieve functie vervullen¹. Daarmee bedoel ik dat ze bijdragen tot de constructie van de verhaalwereld. Zoals bleek uit de bovenstaande voorbeelden en uit Barthes' *code érotique*, speelt vooral de representatie van erotische lichamen en seksuele handelingen een fundamentele rol in de pornografische

¹ Gerard Genette stelt dat '[e]very narrative includes two types of representation, although they are blended together and always in varying proportions: representations of actions and events, which constitute the narration properly speaking, and representations of objects or people, which make up the act of what we today call "description"' (Genette e.a., 1976, p.5).

verhaalwereld. De lijst is een van de mogelijke vormen om deze te construeren en te structureren. Lijsten in pornografisch proza zijn dus, in tegenstelling tot de literaire voorbeelden van Richardson of Belknap, geen plaatsen voor talig en formeel experiment waarin de poëtische en retorische dimensie van de taal op de voorgrond treedt. Volgens de pornografische conventies dient de nadruk van een tekst te liggen op de inhoud. Teksten die formeel te afwijkend of te gemarkeerd zijn zouden geen pornografisch effect hebben en zouden met andere woorden de seksuele opwinding van de lezer verhinderen (Maes, 2012, p. 20-23).

Toch zijn niet alle lijsten in pornografische teksten representatief. Sommige lijsten plaatsen wel de pornografische taalhandeling op de voorgrond. Dat wordt geïllustreerd in de volgende lijst van schunnigheden uit de roman van Krijgelmans:

Af en toe gebeurde het wel, als Bill naar een van zijn maitresses [sic] toe was, dat zij haar vinger in haar aars stak en die dan zacht heen en weer schoof, terwijl zij dan zoals nu, met gespreide dijen voor de spiegel stond en allerlei obscene praat uit kraamde, woorden als kut en lul en stront en pis en godverdomme en smeerlap en hengst, prut, spleet, zwans, dikke zwans, lange staak waren niet uit de lucht. (Jug Me Bash, 1970, p. 8)

Deze lijst die bestaat uit scheldwoorden en schunnige synoniemen voor mannelijke en vrouwelijk geslachtsorganen, heeft geen representatieve functie. De woorden in de lijst verwijzen niet naar lichaamsdelen van concrete personages. Ze vormen een illustratie van een pornografische taaluiting of ‘obscene praat’. Het uitspreken van deze woorden heeft een erotiserend effect op Clara. Het is een vorm van verbale masturbatie. Voor de lezer fungeert deze lijst haast als meta-instructie. Net als Clara dient hij of zij opgewonden te raken door het vulgaire en abjecte taalgebruik dat zo typerend is voor Krijgelmans’ roman.

De instructieve functie van lijsten en het erotiserend effect dat ze kunnen hebben, worden nog geëxpliciteerd op andere plaatsen in de roman. Zo leert Clara de postbode een aantal benamingen voor het mannelijke geslacht: “[L]ul,” zei Clara, “Je mag ook zeggen dat het om zijn fluit ging, of om zijn worst, of piemel, noem maar op” (Jug Me Bash, 1970, p. 48). Dergelijke instructieve passages komen vaak voor in pornografische romans. De initiatie, waarbij een meer ervaren personage een onervaren personage inwijdt in de geheimen van de seksuele wereld, is immers eens stereotiep pornografisch script (Maingueneau, 2007, p. 49-51).

Het onderscheid tussen lijsten die een representatieve functie hebben en lijsten die de pornografische taaluiting als voorwerp hebben, wordt door Sève meer algemeen omschreven als het onderscheid tussen *onomastika* en *lexika*: ‘Dans les listes “onomastiques”, les mots sont pris dans leur valeur référentielle, en tant qu’ils désignent des objets du monde réel [...]. Dans les listes “lexicales”, les mots sont pris en tant que mots, ils sont chosifiés dans leur statut matériel (phonique ou graphique) ou grammatical’ (Sève, 2010, p. 41).

5. PORNOGRAFISCHE LIJSTEN OP MACROSTRUCTUREEL NIVEAU

Uit het fotoreeksvoorbeeld bleek al dat de lijsten gebruikt kunnen worden om grotere tekstuele gehelen te structureren. Daarnaast kunnen we stellen dat in *De fotograaf* ook volledige scènes, en zelfs de tekst in zijn geheel, de vorm van een lijst aannemen. De lijst fungeert met andere woorden als algemeen structurerend principe in de tekst. Dat is wat ik hierboven het gebruik van lijsten op het macroniveau heb genoemd.

Het volgende voorbeeld uit de roman toont een fotoshootscène met een non als model. De scène loopt over twaalf bladzijden. De shoot bestaat uit twaalf poses of *postures* die gefotografeerd worden. Ik heb de lijst opnieuw ingekort en de verschillende lijstitems genummerd.

‘(1) [E]erst de pose met de jarretelles [...] (2) Nu een kiekje, zittend op de canapee [sic], terwijl je één kous uittrekt, maar zo dat ik de voorkant van je broekje kan zien. [...] (3) Wat nu? vraag ik. [...] [E]en erg gewaagde foto, terwijl ik je langs achter neem, of drie-vierde terzijde, met je derrière in de hoogte zodat je kutje langs achter in het broekje spant. [...] (4) En nu nummer vier ‘Ik stel voor: je trekt de onderjurk over je hoofd uit met gestrekte rug, de okselharen helemaal bloot, de borsten gespannen, de benen licht in spreidstand zijwaarts, de venusheuvel naar voren. Ik neem de kiek als je gezicht half bloot komt. Je mond even open, dat de tanden zichtbaar zijn... [...] (5) Wat nu? Een striptease met de beha. [...] (6) Wat zal de volgende snapshot zijn? vraagt zij. Iets met dat dure Italiaanse lingeriestuk, zeg ik: ik denk dat het best is het gewoon uit te trekken, en je helemaal naakt te fotograferen, terwijl het ding aan je linkerpink hangt. [...] Voor de zesde foto wil ik je broekje uitdoen, zeg ik. [...] (7) Nu trek je het ragfijne slipje aan, zeg ik, en als het bijna over je dijen is, klik ik, dit is een erg een-

voudig shot. [...] (8) [N]ummer acht is een very close shot van de venusheuvel die nauwkeurig afgetekend wordt in het driehoekje [...] (9) En wat voor shot negen? vraagt zij. [...] Haha, zeg ik, shot negen zal een nonnenkont voorstellen die een dikke drol in een email teil legt [...] (10) En shot tien zal voorstellen: het lekkere meisje heeft haar darmen geledigd, en zal haar rechtermiddenvinger in het schijtgat steken. [...] (11) Wat ga je doen voor de twee laatste kiekjes? vraag ik, het initiatief is helemaal in jouw handen. [...] Wel, ik ben tot uw beschikking zegt zij, wat zou mijnheer de fotograaf denken van een dubbele masturbatie.’ (Claus Trum, 1972, p. 46-58)

Iedere foto die genomen wordt, is een item in de lijst met uitzondering van het laatste item waarin twee shots worden samengenomen. Elk van de items, die elkaar op episodische manier opvolgen, heeft min of meer dezelfde structuur. Eerst bepaalt de fotograaf welke pose de non moet aannemen. Vervolgens wordt de pose geconstrueerd: de houding van het model wordt aangepast, kledingwissels worden doorgevoerd en de fotograaf windt de non op met praatjes en aanrakingen. Tot slot legt de fotograaf de pose vast. Soms worden de items, de te fotograferen poses, ingeleid door een vraag. Deze vragen nemen vaak een vergelijkbare vorm aan: ‘Wat nu’ (deze vraag wordt tot twee maal toe gesteld), ‘Wat zal de volgende snapshot zijn?’, ‘Wat ga je doen voor de twee laatste kiekjes?’. In andere gevallen wordt het volgende item aangegeven door middel van een telwoord of een rangtelwoord – ‘eerst’, ‘nummer vier’, ‘shot tien’, ‘de twee laatste kiekjes’. Doordat de items in de lijst min of meer volgens dezelfde structuur zijn opgebouwd en op een vergelijkbare wijze worden aangekondigd, wordt het *effet de liste* versterkt. Ook het feit dat de verteller het aantal items in de lijst en hun onderlinge posities expliciet aangeeft met (rang)telwoorden, draagt bij tot dit effect. De (rang)telwoorden wijzen de lezer erop dat de items deel uitmaken van een groter geheel, namelijk een lijst.

Wanneer we *De fotograaf* op het meest algemene structurele niveau beschouwen, kunnen we stellen dat de volledige roman de vorm aanneemt van een catalogus van seksscènes die meestal ook gefotografeerd worden. De pornografische lijsten die ik hierboven aanhaalde zijn dus in feite ingebed in een overkoepelende catalogusstructuur. De catalogus is een bijzondere lijstvorm die uitgebreider is en meer informatie en uitweidingen bevat dan een eenvoudige lijst (Belknap, 2004, p. 2-3). De catalogus in Geeraerts’ roman is opgebouwd volgens een duidelijk stramien en werkt naar een climax toe: het aantal deelnemers aan de seksscènes neemt alsmaar toe, de combinaties van *pos-*

tures worden complexer en de gerepresenteerde handelingen worden steeds gewaagder.

In het begin van de roman fotografeert de verteller uitsluitend individuele vrouwen. Vervolgens krijgt hij koppels in zeer diverse samenstellingen – man en vrouw, vrouw en vrouw, vrouw en hond – en grotere groepen zoals gezinnen en burens voor zijn lens. Ten slotte wordt de fotograaf ingehuurd door de rijke Jean, eigenaar van een landgoed dat enkele dagen lang het decor vormt voor de meest uiteenlopende seksscènes en -vormen: bestialiteiten met ganzen, geiten, schapen en paarden, seks met dwergen en corpulente mensen, sadisme, urolagnie, gerontofilie, pedofilie en necrofilie. Het hoogtepunt van de reeks is een morbide seksscène waarin vijfentwintig Kozakken zich verlustigen aan het lijk van een Doornroosje-achtige jonge vrouw. De mogelijkheden van de *code érotique* worden ten volle uitgebuit. De stapel foto's die hierboven aan bod kwam, kan vanuit dit opzicht geïnterpreteerd worden als een *mise en abyme* van de romanstructuur. Haast alle seksscènes die de fotograaf-verteller beschrijft uit de fotostapel komen voor in de roman.

De vergelijking tussen de romanstructuur en de catalogus of de fotostapel is representatief voor de manier waarop een pornografische roman hoogstwaarschijnlijk gelezen wordt of werd. Net zoals men op een onwillekeurige manier door een stapel foto's of een catalogus kan gaan, kan de lezer de roman op gelijk welke plaats openslaan en een van de scènes lezen. De roman hoeft dus niet op een lineaire manier te worden gelezen. Deze leeshouding is typisch pornografisch: met het oog op seksuele prikkeling en een snelle ontlasting worden de meest opwindende passages vaak in isolement gelezen.

Het gebruik van de catalogusstructuur is niet alleen representatief voor de manier waarop pornografische teksten meestal gelezen worden, maar wijst ook op de verwantschap tussen het pornografische discours en wetenschappelijke discourses om over seks en seksualiteit te praten. In navolging van Foucault stelt Linda Williams, een pionier in de zogeheten *porn studies*, dat het wetenschappelijke discours over seksualiteit, net zoals het pornografische, voortkomt uit een verlangen naar (objectieve) kennis van de menselijke seksualiteit en het erotische lichaam – *scientia sexualis* (Williams, 1989).

Vanaf de zeventiende eeuw verschijnen er wetenschappelijke, encyclopedische naslagwerken waarin alle mogelijke seksuele relaties en voorkeuren worden gecatalogiseerd. Zo is *Psychopathia Sexualis* (1886) van de Duitse psychiater en neuroloog Richard von Krafft-Ebing een invloedrijk negentiende-eeuws encyclopedisch naslagwerk. In pornografische literatuur wordt vaak naar het werk verwezen, en ook Roland Barthes vermeldt het wanneer

hij het heeft over de combinatiemogelijkheden in zijn *code érotique* (Barthes, 1971, p. 33). *Psychopathia Sexualis* is een ‘klinisch-forensische’ studie waarin zogenaamde seksuele afwijkingen en perversies systematisch worden gecatalogiseerd en uitgebreid beschreven aan de hand van actuele voorbeelden. Krafft-Ebing onderscheidt een aantal hoofdcategorieën, zoals sadisme, masochisme, fetisjisme, homoseksualiteit, die hij dan nog verder onderverdeelt in bijvoorbeeld haarfetisjisme, voet- en schoenfetisjisme, vrouwenkledingfetisjisme, dierenfetisjisme.

De catalogiserende tendens van de wetenschappelijke discoursen over seks wordt snel overgenomen in literaire werken, zoals bijvoorbeeld in het oeuvre van Sade. Lynn Hunt, die een studie maakte over het ontstaan van pornografie, zegt dat ‘[Sade] specialized in the cataloging of pornographic effects. Rape, incest, parricide, sacrilege, sodomy and tribandism, pedophilia and all the most horrible forms of torture and murder were associated with sexual arousal in the writing of Sade’ (Hunt, 1993, p. 35). Ook de pornografische roman van Geeraerts past duidelijk binnen deze traditie. Hoewel *K-anaal der liefde* een minder breed scala aan (combinaties van) *postures* en personages laat zien, kan ook deze roman op een vergelijkbare manier geïnterpreteerd worden. In essentie is het ook een opsomming, een lijst van seksscènes.

6. CONCLUSIE

Met deze bijdrage heb ik getoond op welke manier lijsten fungeren in twee pornografische romans, *De fotograaf* en *K-anaal der liefde*, en in welke opzichten deze pornografische lijsten al dan niet verschillen van de zogenaamde ‘literaire’ lijsten wat betreft hun vorm, functie en effecten. De lijsten in beide romans vervullen in de meeste gevallen een representatieve (narratieve of descriptieve) functie, de voornaamste pornografische discursieve functie. De representatie van het erotische lichaam en van seksuele handelingen vormt immers de basis van wat Roland Barthes de *code érotique*, de grammatica van het erotische discours, noemt. Anders dan wordt beweerd in de secundaire literatuur over (literaire) lijsten, zijn pornografische lijsten geen disruptieve elementen. De lijsten dragen bij tot de constructie en organisatie van de verhaalwereld en maken inherent deel uit van de narratieve structuur.

Daarnaast zijn vooral de uitgebreide en gedetailleerde blazoenachtige lijsten van het (vrouwelijke) lichaam en van seksstandjes een strategie om het realisme van de pornografische tekst te benadrukken en een zekere visualiteit te suggereren. Dit kan bijdragen tot het pornografische, opwindende effect van

een roman. Of dit effect daadwerkelijk gerealiseerd wordt, is uiteraard afhankelijk van de lezer. Ook met de niet-representatieve, meta-discursieve lijsten in *De fotograaf* en *K-anaal der liefde* wordt ingespeeld op dit effect. Aan de hand van dergelijke lijsten wordt de beoogde reactie van de lezer, namelijk seksuele opwinding, geëxpliciteerd en geënceneerd.

Ten slotte kan de lijst in pornografische teksten fungeren als algemeen structurerend principe, zowel op het niveau van de scènes als van de tekst in zijn geheel. Veel pornografische romans kunnen op het meest abstracte en algemene niveau geïnterpreteerd worden als catalogi van telkens verschillende seksscènes. We zagen dat deze catalogusstructuur wijst op de verwantschap tussen het pornografische discours en andere, wetenschappelijke discourses over seks en seksualiteit. Daarnaast komt de catalogusstructuur tegemoet aan de pornografische manier van lezen; om tot een snelle seksuele opwinding en ontlasting te komen worden pornografische scènes vaak in isolement, los van hun tekstuele of verhalende context, gelezen.

Literatuurlijst

- Barthes, R.** (1968). 'L'effet de réel.' *Communications*, 11: 84-89.
- Barthes, R.** (1971). *Sade, Fourier, Loyola*. Paris: Editions du Seuil.
- Belknap, R.E.** (2004). *The List. The Uses and Pleasures of Cataloging*. New Haven/London: Yale University Press.
- Claus Trum** (1972). *De fotograaf*. Antwerpen: R. Van Hevel.
- Delabastita, D.; Van Bork, G.J.; Van Gorp, H.; Verkruijsse, P.J. & Vis, G.J.** (2012-2016). 'Blason.' In Delabastita, D.; Van Bork, G.J.; Van Gorp, H.; Verkruijsse, P.J. & Vis, G.J. (red.), *Algemeen letterkundig lexicon*. <http://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01_01/dela012alge01_01_04962.php> [26 september 2017]
- Fludernik, M.** (2016). 'Descriptive Lists and List Descriptions.' *Style*, 50/3: 309-326.
- Genette, G.; Levonas, A. (vert.)** (1976). 'Boundaries of Narrative.' *New Literary History*, 8/1: 1-13.
- Hamon, P.** (2013). *Du descriptif*. Paris: Hachette.
- Hunt, L.** (1993). 'Introduction: Obscenity and the Origins of Modernity, 1500-1800.' In Hunt, L. (red.), *The Invention of Pornography. Obscenity and the Origins of Modernity*. New York: Zone Books, p. 9-45.
- Jug Me Bash** (1970). *K-anaal der liefde. Roman*. Antwerpen: Uitgeverij Juthro.
- Maes, H.** (2012). 'Who Says Pornography Can't Be Art?' In Maes, H. & Levinson, J. (red.), *Art and Pornography: Philosophical Essays*. Oxford: Oxford University Press, p. 17-47.

- Maingueneau, D.** (2007). *La littérature pornographique*. Paris: Armand Colin.
- Paveau, M.A.** (2014). *Le discours pornographique*. Paris: La Musardine.
- Richardson, B.** (2016). 'Modern Fiction, the Poetics of Lists, and the Boundaries of Narrative.' *Style*, 50/3: 327-341.
- Rullier-Theuret, F.** (2013). 'Ni récit, ni description, la liste paillardes chez San-Antonio.' In Milcent-Lawson, S.; Lecolle, M. & Michel, R. (red.), *Liste et effet liste en littérature*. Paris: Classiques Garnier, p. 459-471.
- Sève, B.** (2010). *De Haut en Bas. Philosophie des Listes*. Paris: Editions du Seuil.
- Veel, K.** (2009). *Narrative Negotiations. Information Structures in Literary Fiction*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Von Contzen, E.** (2016). 'The Limits of Narration. Lists and Literary History.' *Style*, 50/3: 241-260.
- Von Krafft-Ebing, R.** (1894 [1886]). *Psychopathia Sexualis. Mit Besonderer Berücksichtigung Der Conträren Sexualempfindung*. Stuttgart: Verlag Von Ferdinand Enke.
- Williams, L.** (1989). *Hard Core. Power, Pleasure, and the "Frenzy of the Visible"*. Berkeley/Los Angeles: University of California Press.